SOSYALDEMOKRAT HALKÇI PARTİ'NİN DOĞU VE GÜNEYDOĞU SORUNLARINA BAKIŞI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Sosyaldemokrat Halkçı Parti
Merkez Yürütme Kurulu
Temmuz 1990 Ankara

SHP

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ 5

BÖLÜM I - BUGÜNKÜ DURUM 6

BÖLÜM II - SORUNLAR 8

A. DEMOKRASİ - İNSAN HAKLARI GÜVENLİK (SİYASAL) SORUNLAR 8

I) HUKUKSAL DÜZENLEMELER 9

i. 2932 Sayılı Yasa (Ana Dil Yasağı) 9

ii. Olağanüstü Hal Yasası 10

iii. Olağanüstü Hal Kararnameleri 11

2. Olağanüstü Hal Uygulamaları 12

B. EKONOMİK VE TOPLUMSAL SORUNLAR 14

1. Yerleşim ve Göç 14

2. Ulusal Gelir 16

3. Kişi Başına Gelir 17

4. Toprak Dağılımı 19

5. Ekonomik Yapı 20

6. Eğitim Hizmetleri 22

7. Sağlık Hizmetleri 22

8. Yatırımlar 24

9. Durdurulan Projeler 25

10. İşsizlik 26

11. Elektrik Tüketimi 27

BÖLÜM III - TEMEL TESPİTLER İLKELER ve SİYASAL TERCİHLER ...28

A. TEMEL TESPİTLER VE İLKELER..... 28

B. TEMEL SİYASAL TERCİHLER..... 31

BÖLÜM IV- ÖNERİLER.....34

A. TEMEL EKONOMİK SOSYAL VE KÜLTÜREL POLİTİKALAR..... 34

1. Temel Ekonomik Politikalar..... 34

2. Temel Sosyal ve Kültürel Politikalar..... 38

B. SİYASAL YAKLAŞIMLAR..... 40

C. DEMOKRATİKLEŞTİRME PAKETİ..... 41

D. GÜVENLİK ÖNLEMLERİ..... 45

1. Güvenlik Örgütlenmesi..... 45

2. Yurttaş Boyutu..... 46

3. Uluslararası Boyutu..... 46

ÖNSÖZ

Türkiye nin temel sorunu; Anayasal ve yasal engellerin kaldırılarak demokrasinin, yurt düzeyinde kurumlaştırılması, sanayileşerek hızlı kalkınmanın gerçekleştirilmesi; sosyal adaletsizliğin ortadan kaldırılarak ulusal gelirin kişiler ve bölgeler arasında hakça dağılımının sağlanmasıdır.

Demokrasi de ekonomik ve toplumsal gelişmede SHP'nin temel hedefleridir. Hiçbir aşamada birinin diğerinin önüne konulması, birine ötekine göre öncelik verilmesi düşünülemez.

Ülkenin sorunları içinde doğu ve güneydoğu sorunları öncelikli bir yer tutmaktadır. İnsan hakları ihlâlleri, terör ve şiddet olayları, ekonomik gerilik, yoksulluk, yoğun işsizlik, güvensizlik ve kimlik bunalımı bu sorunların başlıcalarını oluşturmaktadır.

SHP Merkez Yürütme Kurulu, ülke barışını ve demokrasiyi çok yakından ilgilendiren bu sorunları tüm boyutları ile ele alıp değerlendirmeyi, kapsamlı ve somut çözüm önerilerini kamuoyuna sunmayı, yakın geleceğin iktidarı olan bir partinin vazgeçilmez görevi saymaktadır.

Topluma ve yöre halkına güven vermenin, insanları karamsarlık ve çözümsüzlük duygusundan, yanlış arayışlardan kurtarmanın temel yöntemi, sorunları açıklıkla ortaya koymak, tartışmak ve yurttaşlarımızın güven duyacağı çözüm önerilerini ortaya koyabilmektir. Merkez Yürütme Kurulumuz, Parti yetkilileri tarafından değişik zamanlarda ve aşamalarda ortaya konulan, açıklanan görüşlerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yönleri ile değerlendirilmesini ve Parti Meclisi'nin onayı alınarak konunun bütünlük içinde ve bir uygulama programı halinde topluma sunulmasını yararlı ve gerekli görmüştür.

Bu raporda, yörenin bir bölümünde yoğun olarak yaşanılan sıkıntılar, güncel sorunlar, ekonomik ve toplumsal durum, sosyolojik gerçekler, temel siyasi tercihler ve tesbitlere ilişkin belirlemeler ile çözüm önerileri ortaya konulmaktadır.

BÖLÜM I - BUGÜNKÜ DURUM

1. 21 ilden oluşan Doğu ve Güneydoğu yöresinde 1985 yılı nüfus sayımına göre 10.356.935 kişi yaşamaktadır. Bu, Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak yüzde 20'sini oluşturmaktadır. [1]

i) Bölgenin 10 ilinde halen olağanüstü hal yürürlüktedir. [2]

ii) Ayrıca komşu (mücavir) sayılan üç ilde de olağanüstü yönetim geçerliliğini sürdürmektedir. [3]

iii) Böylece 1985 sayımına göre 4 milyon 789 bin insan, oniki yıldır sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları ile birlikte yaşamaktadır.

2. Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu ekonomik ve toplumsal sorunlar, Doğu ve Güneydoğu bölgesinde daha yoğun ve ağır bir biçimde yaşanmaktadır. Bu yörede işsizlik, geçim sıkıntısı, ekonomik gerilik, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği, gelir dağılımındaki adaletsizlik, altyapı yetersizliği konularında ülke ortalamasının çok gerisinde bulunmanın yanında, yıllardır demokrasi ilkelerine, insan haklarına uymayan davranışların sıkıntısı da çekilmektedir.

---

1) Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Gaziantep, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Van, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Malatya, Batman, Şırnak.

2) Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli, Batman, Şırnak, Van.

3) Adıyaman, Bitlis, Muş.

3. Yörenin önemli bir bölümünde 1984 yılından bu yana ayrılıkçı terör örgütleri silahlı eylemlerini sürdürmektedir. Bu dönemde resmi açıklamalara göre 615'i güvenlik görevlileri, köy korucuları ve vatandaş; 630'u terörist olarak belirlenen toplam 1245 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu olaylar tüm halkımızca dikkat ve kaygı, dünya kamuoyunca da ilgi ile izlenmektedir.

4. Silahlı çatışmanın ulaştığı boyut, sorunun önemini, büyüklüğünü ve ağırlığını açıkça ortaya koymaktadır. Konunun önemi kavranmadığı, soruna çeşitli yönleri ile yaklaşılmadığı sürece, terör olayını etkisiz hale getirmenin çok güç olduğunu yıllardır yaşanan olaylar açıkça göstermektedir. Terör olaylarının devam etmesi, yöre halkının güvenlik sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Yıllardır devam eden silahlı çatışmanın ne zaman ne şekilde ve nasıl etkisiz hale getirileceği, aşılacağı bilinmemektedir.

5. Bunun yanında ülkenin önemli bir bölümünde beş milyona yakın yurttaşımız, 12 yıl gibi insan yaşamı için çok önemli olan bir süreyi hiçbir şekilde hak etmediği bir sistemle, sıkıyönetim ve olağanüstü yönetimle yaşamak zorunda bırakılmıştır. Temel hak ve özgürlüklerini önemli bir bölümünü sınırlayan, askıya alan bu yönetim şeklinin daha ne kadar devam edeceği, sona erdirilip erdirilmeyeceği sorusu hâlâ cevapsız kalmaktadır.

6. Yöredeki koşullar ve yaşanan olaylar, sorunun bir silahlı çatışma ve ona karşı alınan önlemler boyutunu aştığını, bunalımın toplumun derinliğine doğru indiğini göstermektedir. Olağanüstü yaşam koşulları ve yıllardır süren uygulamalar, bölgede yaşayan insanlar için bir kimlik bunalımı doğurmuştur. Bunalım devletin yurttaşlara bakışı ile ilgilidir. Yanlış yönetim anlayışının yarattığı tepki sonucu olarak yurttaşlar bir yabancılaşma içine sürüklenmektedir. Yörede ciddi bir güven bunalımı yaşanmaktadır.

Silahlı mücadelede doğrudan taraf olmayan yurttaşların, kitlesel soruşturmalarla, tutuklamalarla karşı

karşıya bırakılması, haksızlıklarla birlikte yaşamaya mahkûm edilmesi, yurttaşları resmi otoritelere karşı tepki gösterme konumuna getirmiş, bir takım kışkırtma ve zorlamalarla da olsa kepenk kapatma ve başka direniş eylemleri meydana gelmiştir. Bu durum sorunların topluca ve tüm yönleri ile ele alınıp değerlendirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ülkenin belli bir bölümünde kimlik bunalımının kaygı verici bir boyuta ulaşması, Türkiye'de demokrasinin askıya alındığı dönemle çakışmaktadır. Üzerinde önemle durulması gereken bu saptama, bir raslantı değildir. Demokrasinin askıya alındığı bu dönemde sorunlar giderek büyümüş, bunalım derinleşmiş, sorunlara sürekli demokrasi dışı çözümler aranarak, sorunların varlığı, demokrasi dışı yönetimlerin ve yöntemlerin kalıcılığına gerekçe gösterilmek istenmiştir.

7. Bir yandan insan hak ve özgürlüklerini hiçe sayan, demokrasi dışı baskıcı uygulamalar, öte yandan ayrılıkçı terör örgütünün baskıları ve ağırlaşarak büyüyen ekonomik ve toplumsal sorunlar; yöre halkını yerleşim yerlerini terke, köylerini boşaltmaya, toplu göçlere yöneltmektedir.

BÖLÜM II: SORUNLAR

A. DEMOKRASİ - İNSAN HAKLARI GÜVENLİK (SİYASAL) SORUNLAR:

8. 12 Eylül askeri rejimi gerek getirmiş olduğu hukuksal düzenlemelerle, gerek uygulamaları ile yaşamın her alanını etkilemiş, temel hak ve özgürlükleri kısıtlamış ve bunların bir bölümünü ortadan kaldırmıştır. Bu dönemde sorunlarını tartışmayan, ilgili kurumlara aktarma olanağı bulamayan, edilgen, suskun bir toplum oluşturma amaçlanmış, bu durum, izleri uzun süre silinemeye-

cek derin sıkıntılara yol açmış, kestirmeci kolay yaklaşımlara başvurularak toplumsal gelişmenin önü tıkanmıştır.

9. 12 Eylül rejimi; askeri yönetimin aldatmacaları ile demokrasi dışı yöntemlerle ve sözde bir seçimle, Anavatan iktidarı ile uzatılmış, böylece dünyada önemli gelişme ve değişikliklerin gerçekleştiği bir dönem Türkiye için kayıp ve geriye dönüş yılları olarak yaşanmıştır.

Demokrasinin askıya alındığı bu dönemde tüm ülkede sıkıntılar sürerken, ülkenin Doğu ve Güneydoğu bölgesinde aşağıda özetle sunulan önemli ek sıkıntılar da yaşanmıştır.

1. Hukuksal Düzenlemeler:
I. 2932 Sayılı Yasa (Ana Dil Yasağı) [1]

10. Totaliter yönetimlerde bile örneğine az rastlanan bir düzenleme ile Türkiye'de Türkçeden farklı ana dillere sahip yurttaşlara kendi ana dilleri ile konuşma, yazma ve iletişim yasağı getirilmiştir.

Türkiye'de isyanların, ayaklanmaların zaman zaman sürdüğü tek parti döneminde bile uygulanmamış, dünyada faşizm rüzgarlarının estiği 1930'lı yıllarda bile düşünülmemiş anadil yasağının 1980'den sonra getirilmiş olması, bu dönemdeki kestirmeci ilkel politikaların başlıcalarından biridir.

11. Hiçkimse biyolojik olarak belirli bir dili konuşma yeteneğine sahip olarak doğmaz. Ancak her normal çocuk herhangi bir dili öğrenme yeteneğine sahip olarak doğar. Hangi dili öğreneceği biyolojik ve fiziksel özelliklerine göre değil, içinde yetiştiği aile ya da çevreye bağlıdır. Bu çevrenin dili, insanın ana dilidir. 2932 sayılı Yasa, bu çok basit ve sıradan gerçeği bile kavramaktan uzak bir anlayışla

---

(1) 2932 sayılı yasa, 22.10.1983 tarihinde 18199 sayılı resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

hazırlanmış, kaba ve etnik amaca dönük bir asimilasyon aracı olarak düzenlenmiştir.

12. Ülkemizin ve çağımızın gerçeklerini yok sayan bu yasal düzenleme, dünya uluslarının ve ülkemiz insanlarının resmi dilin dışında, kendi ana dilleri ile de konuştuklarını görmezlikten gelerek, bağışlanamıyacak bir ayıbı hukuk sistemimize yerleştirmiştir.

13. Bu hukuksal düzenlemenin ve politikaların yansıması olarak yörede kürtçe savunma yapan, türkü söyleyen, yazı yazan, müzik kaseti bulunduran birçok kişi için soruşturma açılmakta, cezalandırma yoluna gidilmektedir. Böylece insanın doğal yaşamının bir parçası olan ana dile yasak getirilerek insanlığa karşı bir suç işlenmiştir. Bu çağdışı yasak, esinlendiği ideolojinin yansıması olarak ülkedeki etnik çeşitliliği değişik kültür gerçeklerini yok sayarken, bu yöndeki ilkel yaklaşımların yol açtığı haksızlıklar birçok yurttaşımızın kendini sistemden dışlanmış görmesine onları yabancılaşma sürecini hızlandırarak kimliğini aramaya dönük derin bir bunalıma sürüklemektedir.

ii. Olağanüstü Hal Yasası

14. 1983 yılında yürürlüğe konulan 2935 sayılı "Olağanüstü Hal Yasası" ile evrensel hukuk sisteminde kabul edilmesi olanağı bulunmayan birçok yasak, taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalara da aykırı olarak mevzuatımıza getirilmiştir. Bu çerçevede günlük yaşamı güçleştiren düzenlemelerin yapılması, toplumda büyük sıkıntıların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu düzenlemelerin başlıcaları şunlardır:

- Bölge sınırları içerisinde tüm haberleşme araç ve gereçlerine el koymak,
- Sokağa çıkma yasağı getirmek,
- Belli yerlerde ya da belli saatlerde kişilerin dolaşmalarını ve toplanmalarını, araçların seyirlerini yasaklamak,
- Kişilerin üstlerini ve araçlarını aramak,

- Gazete, dergi, kitap, el ve duvar ilanı ve benzerlerinin basılmasını, yayımlanmasını ve dağıtılmasını yasaklamak,

- Söz, yazı resim, film, plak ses ve görüntü bantlarını denetlemek, gerektiğinde yasaklamak,

- Kamu güvenliğini bozabileceği kanısı ile kişi ve toplulukların bölgeye girişini yasaklamak, bölge dışına çıkarmak,

- Toplantı ve gösteri yürüyüşlerini ertelemek, yasaklamak,

- Valilerin bu yasanın verdiği yetkilerle yapacakları idari işlemleri karşı açılacak davalarda yürütmenin durdurulması kararı verilmesini engellemek.

iii. Olağanüstü Hal Kararnameleri

15. Olağanüstü Hal Bölgesinde yürürlüğe konulacak hukuksal düzenlemelerle ilgili olarak 14 Temmuz 1987 tarihinde 285 sayılı Kararname yürürlüğe girmiştir. Anayasanın 121. maddesinde, bu tür kararnamelerin Resmi Gazete de yayımlandığı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulması açık hükme bağlandığı halde, temel hak ve özgürlüklerle ilgili birçok kısıntı getiren bu Kararname üç yıldır Türkiye Büyük Millet Meclisinde siyasi iktidarın tutumu nedeniyle görüşülememiştir. Böylece ülkemizin bir yöresi yaşayan milyonlarca yurttaşımızın sorunları ile Parlamentonun ilgilenme şansı ortadan kaldırılmıştır.

16. 285 Sayılı Kararnamenin TBMM'de görüşülmesi beklenirken Nisan 1990 tarihinde Bakanlar Kurulunca yürürlüğe konulan bir dizi yeni kararnamelerle olağanüstü hal bölgesinde demokratik haklar daha da daraltılmış, sansür, sürgün, yargı yetkisine müdahale gibi demokrasi ile bağdaşmayan düzenlemeler, Parlamento devre dışı bırakılarak, uygulamaya konulmuştur. [1]

---

(1) 424 ve 425 sayılı kanun hükmünde kararnameler

2. Olağanüstü Hal Uygulamaları

17. Bu bölümde Hükümetçe yıllardır sürdürülen yanlış politikaların ve uygulamaların yol açtığı bazı önemli sorunlar üzerinde durulacaktır.

- Ayrılıkçı terör örgütünün faaliyetlerini etkisizleştirme, izleme ve bilgi alma amacı ileri sürülerek birçok yerleşim biriminde yurttaşların siyasal hakları kısıtlanmakta, bazan da ortadan kaldırılarak baskı ortamı yaratılmaktadır.

- Birçok yerleşim birimlerinde olaylara karışmayan yurttaşlar, siyasal düşüncelerinden dolayı ya da ciddiyeti olmayan ihbarlar sonucu gözaltına alınmakta, uzun süreli soruşturmalar geçirmekte, işkence görmektedir.

- Suçların kişiselliği ilkesi yok sayılarak birçok olayda sanık ile birlikte yakınları da soruşturmalara tabi tutulmakta, sanığın bulunmaması durumunda, hiç bir kanıt olmadan sanığın yakınları gözaltına alınmakta ve yurttaşların özgürlükleri kısılmaktadır.

- Bölge insanına genellikle "potansiyel suçlu" gibi bakılmakta, ayrılıkçı terör hareketine karşı geniş halk kesiminin güvenini, desteğini, katkısını sağlayacak politakalar yerine, gereksiz otorite gösterileriyle, keyfi uygulamalarla, bir suçlu yakalamak uğruna yüzlerce suçsuz vatandaş sorgudan, işkenceden geçirilerek, rahatsız ve tedirgin edilerek, güven bunalımı ve umutsuzluk yaratılarak yabancılaşma süreci hızlandırılmaktadır.

- Ayrılıkçı terör örgütünün eylemleri gerekçe gösterilerek bir kısım kırsal kesimde uygulanan güvenlik önlemleri, vatandaşların günlük ekonomik yaşamını olumsuz yönde etkilemekte, bazı köy okulu ve sağlık ocağı karakol olarak kullanılmakta eğitim ve sağlık hizmetleri aksatılmaktadır.

- Birçok küçük yerleşim birimlerinde yurttaşların köylerini terketmeleri izne bağlandığından, sert doğa koşullarında sürdürdükleri ekonomik uğraşıları kısıtlanmaktadır.

- Sayıları Temmuz 1990 itibariyle 18 bini aşan

"köy korucuları" sistemi, yörede düşmanlığı ve toplumsal çelişkileri kışkırtmakta insanları Devletten yana olan-olmayan ayrımına zorlayarak, yörede kuşku ve güvensizliğin artmasına neden olmaktadır.

Bölgede güvenliğin sağlanmasına ciddi bir katkısı olmayan bu sistem, Devlete büyük mali yük getirmenin yanında diğer bölgelerden farklı bir uygulama oluşturduğundan ayrıcalık ve çelişki yaratılmaktadır.

Ayrıca köy koruculuğu, toprak anlaşmazlıklarının, aşiret çelişkilerinin yoğun olduğu bu bölgede, yeni huzursuzlukların doğmasına yol açarak, aşiret yapısının Devlet eliyle ayakta durmasına yardımcı olmaktadır.

- Terörle mücadelede kullanılan yöntemler, ayrılıkçı terör örgütünün baskısı, resmi otoritelerin zaman zaman Devlet terörüne dönüşen haksız uygulamaları, geniş yurttaş kitlesini bezdirmekte, yılgınlık, güvensizlik ve yabancılaşmaya yol açmaktadır. Bu durum, bölgede yaşayan halkın inancını ve güvenini yeniden inşa etme gereğini kaçınılmaz bir şekilde ortaya koymaktadır Oysa iktidar, tam tersi uygulamalarla demokrasiye, insan hak ve özgürlüklerine aykırı çaba ve girişimleri kaygı verici bir biçimde sürdürmektedir. Bütün bu uygulamalarla halka güven verme yerine kuşku ve tedirginlik ortamı yaratılarak silahlı teröre karşı başarıda temel unsur olan halkın desteği ve katkısı ihmal edilmektedir.

- Bölgede yaşanan sıkıntıya, sürekli güvenlik açısından bakılmaktadır. Ayrılıkçı terör hareketinin etkinliğini ve eylemlerini silahlı çatışma şeklinde sürdürdüğü bir gerçektir. Örgütün iç ve dış desteklerinin olduğu da bilinmektedir. Ancak yörede terör olaylarına bulaşmış, terör örgütüne aktif destek vermiş insan sayısının çok sınırlı olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Olağanüstü hal bölgesinde yaşayan 5 milyona yakın insan ülke bütünlüğü içinde, güven içinde, barış içinde ülkenin birinci sınıf yurttaşı olarak yaşamak istemektedir. Ancak bu yurttaşlarımız on iki yıldır demokrasi dışı bir yönetimle içiçe yaşamak zo-

runda bırakılmışlardır. Bu yanlış politikaların ve uygulamaların ülke bütünlüğünü ve demokrasiyi olumsuz yönde etkileyebilecek girişimlere yol açabileceği gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

- Sürekli baskı ve can güvenliği endişesi yörede birçok köyün boşaltılmasına yolaçmaktadır. Özellikle kırsal kesimden göç hareketi artarak devam etmektedir.

- Olağanüstü hal uygulaması ile getirilen yeni kararnamelerle bölge içinde adeta "özel bir anayasa düzeni" giderek kalıcı hale getirilmektedir.

Olağandışı yönetim bölgenin kaderi haline getirilerek sıkıyönetim kuralları sivil görünüm altında sürekli kılınmak istenmektedir.

B. EKONOMİK VE TOPLUMSAL SORUNLAR

1. Yerleşim ve Göç:

18. Daha önce de belirtildiği gibi 1985 yılı sayımına göre 10 milyon 356 bin 935 olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu nüfusu, toplam Türkiye nüfusunun yüzde 20'sini oluşturmaktadır. Yerleşim kırsal ağırlıklıdır ve dağınık birimlerden oluşmaktadır. Gerek kırsal nüfusun payı, gerek köy ve köyaltı yerleşim sayısı Türkiye ortalamasının üstündedir.

TABLO - 1
YERLEŞİM SAYILARI VE ORANLARI

	Toplam İlçe Sayısı	Toplam Köy Sayısı	Köyaltı Yerleşim Sayısı
BÖLGE*	139	9612	11214
TÜRKİYE	580	36022	44900
20 İL /TÜRKİYE	% 23.9	% 26.6	% 24.9

* Gaziantep dışında, Şırnak, Batman illeri ile birlikte 20 il.

KAYNAK: DPT, Kalkınmada öncelikli Yöreler Raporu, 1989

19. GAP Bölgesini oluşturan iller [1] için yapılan bir çalışmanın bazı sonuçları tüm yöre için önemli bir örnek olacağı dikkate alınarak aşağıda verilmektedir. [2]

TABLO - 2
GAP BÖLGESİNDE NÜFUS BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE YERLEŞİM YERLERİNİN DAĞILIMI
(1985 YILI)

Yerleşim Büyüklüğü	GAP Bölgesi (%)
2000'den az	43.88
001 - 5000	6.14
5001 - 10000	3.56
10001 - 20000	3.23
20001 - 50000	12.40
50001 - 100000	5.47
100.000'den Yukarı	25.32

KAYNAK: GAP Master Planı, 1989

20. 1985 yılı verilerine göre Türkiye'de ortalama kent nüfus oranı yüzde 53 iken, GAP Bölgesinde yüzde 49.9'dur. Yıllık nüfus artış oranı Türkiye ortalaması için yüzde 2.4 iken, Bölgede yüzde 2.9'dur.

TABLO - 3
GAP BÖLGESİNDE İÇ GÖÇ (Yüzde olarak)

Dönemler	GAP	Türkiye	GAP/Türkiye
1965 - 70	-3,23	-3,01	1,07
1970 - 75	-3,15	-1,52	2,07
1975-80	-2,90	-1,40	2,08

KAYNAK: GAP Master Planı, 1989

21. Tablodan görüldüğü gibi GAP Bölgesinde 1965 - 1980 döneminde meydana gelen iç göç Türkiye ortalamasının iki katı dolayındadır. Kesin

(1) Diyarbakır, Ş. Urfa, Gaziantep, Mardin, Adıyaman ve Siirt (Şırnak ve Batman eski ilçe sınırları itibariyle Siirt'e bağlı olarak düşünülmüştür.)
(2) GAP Master Planı

sayısal bilgiler henüz bilinmemekle birlikte gözlemler ekonomik ve toplumsal nedenlere siyasal nedenlerin de eklenmesiyle 1985 yılından sonra özellikle kırsal kesimden göç hareketinin daha da hızlandığını ortaya koymaktadır.

2. Ulusal Gelir:

22. 1979 - 1986 döneminde cari fiyatlarla Türkiye'nin gayri safi yurtiçi hasılası yılda ortalama yüzde 51.3 artarken, Doğu ve Güneydoğu bölgesinde yıllık ortalama artış yüzde 47.5 olmuştur. Bunun sonucu olarak yörenin GSYİH içindeki payı sürekli azalarak 1979 yılında % 8.55'ten 1986 yılında % 7,18'e düşmüştür.

TABLO - 4
DOĞU - GÜNEYDOĞU BÖLGESİNİN GSYİ HASILASINDAKİ PAYININ YILLARA GÖRE GELİŞİMİ

Yıllar	GSYİH (%Payı)	Yıllar	GSYİH (%Payı)
1979	8.55	1983	7.56
1980	8.05	1984	7.24
1981	8.41	1985	7.47
1982	7.94	1986	7.18

KAYNAK: DPT, DİE

23. 1975 - 1986 döneminde Tablo 5'de görüldüğü gibi Marmara ve Ege Bölgesi dışında kalan bölgelerin GSYİH içindeki payları azalmakta, Akdeniz Bölgesi ise payını korumaktadır. Sanayinin Marmara ve Ege Bölgesinde yoğunlaşması ve yöredeki sermaye birikimi Bölgenin ulusal gelirden aldığı payı sürekli arttırmaktadır. Böylece bölgeler arasındaki gelişmişlik farkı giderek büyümektedir.

TABLO - 5
GSYİH'NİN BÖLGELER İTİBARİYLE DAĞILIMI

BÖLGELER	1975	1979	1980	1983	1986	Yıllık Ortalama Değişimi Oran (%)
Marmara -Ege	49.77	51.82	52.27	54.90	57.03	1.2
Akdeniz	8.37	8.78	9.50	9.33	8.60	0.2
İçanadolu	19.97	19.32	19.22	18.13	17.73	-1.1
Karadeniz	11.62	11.52	10.95	10.08	9.46	-1.9
D.Güneydoğu	10.27	8.55	8.05	7.56	7.18	-3.2

KAYNAK: DPT, DİE

3. Kişi Başına Gelir:

24. 1400 dolar kişi başına gelir ile Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında en geri düzeyde bulunmaktadır. Türkiye'de kişi başına gelir, Avrupa Topluluğu ülkelerinin ortalama gelir düzeyinin onda biri kadardır. Ayrıca Türkiye'de gelirin kişiler ve bölgeler arasındaki dağılımında da büyük adaletsizlik vardır. Örneğin 1979 yılı fiyatları ile 1979 yılında kişi başına gelir Marmara ve Ege bölgesinde 71.954 TL. iken, Karadeniz Bölgesinde 40.432 lira, Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde ise 24. 744 lira idi. 1986 yılında ise Marmara ve Ege Bölgesinde yılda ortalama % 2.9 artarak 88.174 TL'ye çıkarken, Karadeniz Bölgesinde yılda ortalama % 0.5 artarak 41.808 liraya çıkmış, Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde ise yılda % 0.6 artarak ancak 25.723 liraya çıkabilmiştir. 1979 yılında Marmara ve Ege Bölgesindeki kişi başına gelir Doğu ve Güneydoğudaki kişi başına gelirin 2.9 katı iken, 1986 yılında bu, 3.4 katına çıkmıştır. Böylece kişi başına gelir farklılığı, 1979 - 1986 döneminde giderek büyümüştür.

TABLO - 6
Bölgelere Göre Kişi Başına Ortalama GSYİH
(1979 Yılı Sabit Fiyatları ile, TL)

BÖLGELER	YILLAR				1979 - 1986 Ortalama Yıllık Artış
	1979	1980	1983	1986	(%)
Marmara-Ege	71.954	68.923	75.717	88.164	2.9
Akdeniz	49.730	51.504	53.291	54.325	1.3
İçanadolu	38.708	38.267	40.463	45.920	2.5
Karadeniz	40.432	37.700	38.281	41.808	0.5
D.Güneydoğu	24.744	23.128	23.888	25.723	0.6

25. Tablo 7, 1979 - 1986 döneminde Doğu ve Güneydoğu ile Karadeniz Bölgesindeki kişilerin artan gelirden daha az pay aldıklarını ve adaletsizliğin daha da arttığını göstermektedir.

TABLO - 7
Kişi Başına GSYİH'nın Bölgelere Göre Nisbi Dağılımı (1979 Sabit Fiyatları ile)

Bölgeler	1979	1986
Marmara - Ege	100,0	100,0
Akdeniz	69,1	61,6
İçanadolu	53,8	52,1
Karadeniz	56,2	47,4
Doğu-Güney D.	34,4	29,2

26. Kişi başına GSYİH hasıla sıralamasında Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde bulunan 19 ilden 16'sının sonda yer alan 22 ilin içinde bulunduğu yalnızca Gaziantep, Elazığ ve Malatya'nın daha üst sıralarda yeraldıkları görülmektedir.

4. Toprak Dağılımı:

27. Bölgenin toprak dağılımında büyük adaletsizlikler vardır. Yıllardır tarım ve toprak reformu gerçekleştirilmediği için toprak dağılımında adalet sağlanamamış, tarımda modern işletme tekniklerine geçilememiş, verimlilik istenen düzeye çıkarılamamıştır.Toprak dağılımındaki dengesizliğin giderilememesi, yer yer hakim olan feodal yapı kurumlarını da ayakta tutmuştur. Toprak dağılımındaki bu durum, yalnızca ekonomik alanda adaletsizliği ve verimsizliği korumakla kalmamakta, sömürüyü devam ettirerek siyasi alanda da özellikle kırsal kesimde kişilerin bağımlılıktan kurtulmasını engellemektedir.

28. GAP Bölgesi için yapılan bir çalışma, çiftçi ailelerinin %38'inin topraksız olduğunu göstermektedir.(1) Bu oran, bu bölgedeki toplam tarım topraklarının önemli bir bölümünü oluşturan Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde sırasıyla % 42.1'e ve % 45.1'e çıkmaktadır.

Tarım kesiminde toprakların mülkiyet yapısında da büyük bir çarpıklık vardır. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı 1981 Köy Envanter Etüdlerine göre bu bölgedeki toprakların dörtte birinden azına ailelerin dörtte üçü sahip bulunmaktadır. Diyarbakır ilinde, toprak sahibi ailelerin % 6'sı toplam tarım arazilerinin % 57'sine sahip iken, ailelerin % 76'sı toplam tarım arazilerinin % 17'sine sahip bulunmaktadır.(2) Toprak dağılımındaki bu büyük adaletsizlik, yörede feodal ilişkilerin ne derece güçlü olduğunu göstermektedir.

---

(1) Altı ilin aritmetik ortalaması. (Şırnak ve Batman eski ilçe sınırları konumunda Siirt il sınırları içinde düşünülmüştür.)

(2) 1981 Köy Envanter Etüdleri Türkiye Zirai Donatım Kurumu Mesleki Yayınları Yayın No. 48 Sh. 185.

TABLO - 8
GAP BÖLGESİNDE TOPRAK MÜLKİYETİ YAPISI (% olarak)
İŞLETME GRUPLARI (HEKTAR)

İLLER	Topraksızlar	1-5 H.	5-20 H.	20-50 H.	50-100 H.	100-h.
Adıyaman	21,2	58,3	16,7	2,8	0,7	0,3
Diyarbakır	45,1	41,3	10,3	2,1	0,7	0,5
Gaziantep	28,6	37,4	27,1	6,5	0,1	0,3
Mardin	41,3	46,7	9,6	1,6	0,5	0,3
Siirt	44,6	46,6	7,2	1,0	0,5	0,1
Ş. Urfa	48,1	26,8	23,4	5,1	1,9	0,7

KAYNAK: DPT, GAP Master Planı, 1989

5. Ekonomik Yapı : (1)

29. GAP Bölgesinde ekonomi büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır. 1985 yılı verilerine göre Türkiye genelinde GSYİH'nin % 17,6'sı tarımdan oluşurken, GAP Bölgesindeki illerde GSYİH'nın % 40'ı tarımdan oluşmaktadır. Buna karşılık sanayi, Türkiye genelinde GSYİH'nın % 31,5'nu oluştururken, GAP Bölgesinde ancak % 16'sını oluşturmaktadır.

TABLO - 9
SEKTÖREL KATMA DEĞERLERİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYLARI

Sektör	Türkiye	GAP Bölgesi
1. Tarım	17,6	40.0
2. Sanayi	31.5	16.0
3. İnşaat	4.2	7.0
4. Hizmet	46.7	37.0

KAYNAK: DPT, GAP Master Planı, 1989

---

(1) Master Plan yapıldığından ayrıntılı değerlendirme GAP Bölgesi için verilmektedir. Ancak GAP tüm bölge için önemli bir örnek oluşturmaktadır.

TABLO - 10
GAP Bölgesindeki Tarım Ürünlerinin Toplam Türkiye Tarım Ürünleri İçindeki Payı

Tarım Ürünleri	GAP Bölgesi
Buğday	% 9.9
Arpa	% 15.3
Mercimek	% 76.0
Pamuk	% 13.2
Susam	% 41.6
Antep Fıstığı	% 92.3
Üzüm	% 21.8
Sebze	% 7.5
Süt	% 6.6
Et	% 9.6
S. Gübre Kullanımı	% 7.3

KAYNAK: DPT, GAP Master Planı, 1989

30. Ekonomideki ağırlığına karşın tarım sektöründe önemli sorunlar bulunmaktadır. Toprak dağılımındaki adaletsizlik, toprak kullanımındaki eşgüdümsüzlük, sulanabilir toprakların önemli bir bölümünün henüz sulamaya açılmamış olması, toprak ve su kullanım tekniklerinin geriliği, modern işletme tekniklerinin yaygınlaşmaması, makineleşmenin yetersizliği, topoğrafya ve iklim koşullarının güçlüğü, gübre kullanımındaki yetersizlik, eğitim düzeyinin düşüklüğü, üretim planlamasının olmaması bölgede tarımın önemli sorunları olarak ortaya çıkmaktadır.

TABLO - 11 GAP Bölgesinde Gübre Kullanımı (1985)

	NİTROGEN (%21 N)	FOSFAT (%17P_2O_5)	POTASYUM (%50 K_2O)	TOPLAM
	Kg/hektar gübrelenmiş tarım arazisi			
BÖLGE	124	70,8	0,52	195
TÜRKİYE	199	141,3	2,63	343

TABLO - 12 GAP Bölgesinde Traktör Kullanımı (1985)

	Traktör Beygirgücü/hektar	Her 1000 hektara Düşen Traktör Sayısı	Traktör Başına Düşen Gübrelenmiş Tarım Arazisi (Hekt.)
BÖLGE	0,41	8,29	120,4
TÜRKİYE	1,05	22,30	44,8

6. Eğitim Hizmetleri:

31. Eğitim Hizmetleri sayı ve nitelik olarak Türkiye ortalamasının çok altında bulunmaktadır. 1987 yılında Türkiye'de okuma - yazma oranı % 77 iken, GAP Bölgesinde bu oran % 43 düzeyindedir. Erkek nüfusta okuma-yazma oranı % 61'e çıkarken, kadın nüfusunda bu oran % 24'e düşmektedir. GAP Bölgesinde altı ve yukarı yaşlarda yaklaşık 1,5 milyon kişi okur-yazar değildir. Doğu ve Güneydoğu bir bütün olarak dikkate alındığında okur-yazar olmayan nüfusun 3 milyonu aştığı tahmin edilmektedir. Kaldı ki okur-yazarlık yalnızca örgün eğitimden geçmiş olanları kapsamamaktadır. Bölgedeki nüfusun önemli bir bölümü örgün bir eğitim kurumuna gitmeden askerlikte, kentlerde yada özel kurslarda okuma-yazma öğrenmektedir.

32. 1986-1987 öğrenim yılında ülke de öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 31 iken, GAP Bölgesinde bu rakkam 41'dir.

7. Sağlık Hizmetleri

33. Sağlık hizmetlerinin yetersizliği yanında, sağlık personeli yataklı sağlık kurumları ve yatak sayıları açısından da bölgede dengesiz bir dağılım vardır. Bir kısım sağlık personelinin ve sağlık hizmetinde yetersiz kalan sağlık evlerinin sayısı Türkiye ortalamasına yakın olmasına karşılık, bölgede çok küçük yerleşim birimlerinin bulunması, yurttaşların istenilen düzeyde sağlık hizmeti görmesini engellemektedir. GAP Bölgesi için 1987 yılına ait bir kısım sağlık hizmetleri bilgileri karşılaştırmalı olarak TABLO 13'te verilmektedir.

TABLO - 13
HASTANE - YATAK VE HEKİM DURUMU

	GAP Bölgesi	Türkiye	GAP/Türkiye Oranı
Yataklı Sağlık Kurumu (hastane ve Sağlık Merkezi)	47	756	%6.2
10 000 Kişiye Düşen yatak sayısı	10.92	24.10	
Bir Hekime düşen nüfus (D. Bakır, Mardin Siirt, Ş. Urfa illeri)	3199	1361	
Doğurganlık	7/8	4/5	
Nüfus (1985)	4 303 567	50 663 458	% 8.5

KAYNAK: DPT Master Plan Cilt 4: Sh. G.1, G.17, Tablo : 33
Türkiye İstatistik Yıllığı 1989, Sağlık Bilgileri Bölümü Sh. 90,104

34. Doğu ve Güneydoğu Bölgesi bir bütün olarak dikkate alındığında sağlık hizmetleri ile ilgili göstergelerin Türkiye ortalamasının altında olduğu görülür. Gaziantep dışındaki 18 ile ait bilgiler karşılaştırılmalı olarak TABLO - 14'te verilmektedir.

TABLO - 14 KAMUSAL VE ÖZEL HASTANELER İLE SAĞLIK PERSONELİNİN DAĞILIMI (1988 Yılı)

	Doğu-G. Doğu Bölgesi (18 İl)	Türkiye Toplamı	Oran
Nüfus (1985)	9.400 000	50 664 460	% 18.50
Yataklı Sağlık Kurumu	124	777	% 15.95
Yataklı Sağlık Kurumlarındaki yatak sayısı	12 553	113 000	% 11.10
Toplam Hekim Sayısı	3 220	42 502	% 7.58
Diş Hekimi Sayısı	545	9 639	% 11.30
Hemşire Sayısı	4 714	38 923	% 12.11
Sağlık Memuru Sayısı	2 282	18 831	% 12.11
Ebe Sayısı	4 606	25 665	% 17.94

KAYNAK: Türkiye İstatistik Yıllığı 1989, Sağlık Bölümü Sh. 91-94-98-103.

8. Yatırımlar:

35. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi, gelişmemiş alt yapısı, tarım ağırlıklı ekonomisi, tüketim merkezlerine uzaklığı, güç doğa koşulları nedeniyle tüm teşvik önlemlerine karşın özel kesim için çekici bir yatırım bölgesi olmamış, buna karşılık kamu yatırımları da istenen düzeye ulaşamamıştır.

36. 1980 öncesinde kalkınma planlarında yer alan "bölgelerarası gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak" hedefi, imalat sanayiinden başlayarak sanayileşmeyi ve kalkınmayı hızlandıracak düzenlemeler yapılmadığından gerçekleştirilmemiş, 1980'den önce temeli atılan bir çok tesis ve fabrika yatırım proğramından çıkarılmıştır.

37. GAP Bölgesi ülke nüfusunun % 8.5'ini oluştururken, toplam yatırımlardan aldığı pay yüzde 5 dolayındadır. Bunun içinde de Güneydoğu Anadolu projesi önemli bir yer tutmaktadır. GAP'a yapılan yatırımlar dışarda bırakıldığında, bölgeye yapılan yatırımların düşüklüğü daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 1981 - 1985 döneminde enerji yatırımları dışarda bırakıldığında bölgeye yapılan ortalama yatırım toplam yatırımların % 3.9'unu oluşturmaktadır.

38. 1986 yılında ülke düzeyinde kamu sektörü 4.990,5 milyar liralık yatırım gerçekleştirilmiştir. Bunun 437,2 milyarı GAP Bölgesinde yapılmıştır. Bölgede 1986 yılında gerçekleştirilen yatırımların 213,5 milyarı enerji sektörüne 141,9 milyarı Irak-Türkiye 2. Boru hattı projesine yapılmıştır. Ulusal ölçekli bu iki yatırım dışarda bırakılırsa 1986 yılı cari fiyatları ile GAP Bölgesine yapılan toplam kamu yatırımı 81,6 milyar liradır. Bunun toplam yatırımları içindeki payı ise yalnızca % 1,6 dır.[1] Ayrıca, GAP Bölgesinde kırsal kesime dönük birçok alt yapı ve sosyal amaçlı yatırımlar da projelerinde ve ödeneklerinde öngörülen düzeyde

(1) GAP, Master Planı, DPT.

gerçekleştirilememektedirler. Bunlara ayrılan ödenekler ya toplam ödenek olarak verildiği için yetersiz olmakta, ya da yöredeki ihale ilişkileri ve günlük karar değişiklikleri içinde giderek erimektedir. Hatta hiç ilgisi bulunmayan cari hizmet amaçlı işlere harcanmaktadır. Bu nedenle yapılmış veya yapılıyor gibi gözüken bu tür yatırımların çoğuna başlanmamış, başlananlar da bitirilememiştir.

39. Toplam yatırımların düşüklüğü yanında üretken sektörlere yapılan yatırımların azlığı daha da dikkat çekicidir. 1990 yılı Programında GAP Bölgesinde imalat sektörü için 15 milyar 761 milyon liralık yatırım öngörülmüş iken, güvenlik amaçlı yatırımlar için öngörülen miktar 64 milyar 653 milyon liradır. Doğu ve Güneydoğu Bölgesi bir bütün olarak ele alındığında güvenlik amaçlı yatırımlar çok daha yüksek düzeylere çıkmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Genelkurmay Başkanlığının güvenliğe dönük yatırım ve harcamaları, köy korucularının maliyeti, bölgede görev yapan bütün kamu personeline ödenen olağanüstü hal tazminatları dikkate alınırsa, güvenlik amacı ile bölgeye önemli bir kaynağın gittiği ortaya çıkmaktadır.

9. Durdurulan Projeler

40. 1980'den sonra ve özellikle ANAP İktidarı döneminde daha önce yıllık programlara girmiş, yapımına başlanmış birçok proje yeniden kârlılık değerlendirmeleri yapılarak durdurulmuştur. Böylece Irak-Türkiye İkinci Boru Hattı, GAP projesi ve bir kısım güvenlik amaçlı yatırımlar dışında sanayi alanında yeni istihdam alanlarının yaratılmasına olanak sağlayacak ciddi hiçbir yatırım bu dönemde gerçekleştirilmemiştir.

41. Bölge için verilen teşvik belgelerindeki artış, bölgede yatırımların artmasına ve ekonominin gelişmesine önemli hiç bir katkı yapmamıştır. Birçok teşvik belgesi proje aşamasında kalmış, bazıları da

gösterişli temel atma törenleri ve basit yapılarla sınırlı kalmıştır. Teşvik verilen projelerin gerçekleşmesini izleyecek ve verilen kaynakların yerinde kullanılmasını sağlayacak bir denetim yapılmamaktadır.

42. Büyük çoğunluğu kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmesi planlanan ve 1980 yılından sonra yavaşlatılan, durdurulan ya da programdan çıkarılan başlıca projeler şunlardır:

- Diyarbakır Sigara Fabrikası
- Diyarbakır Temsan Ek Projesi
- Diyarbakır Yağ Sanayi
- Diyarbakır - Lice Salça Fabrikası
- Mardin-Gercüş Ayakkabı Fabrikası
- Mazıdağ Gübre Fabrikası
- Nusaybin İplik Fabrikası
- Şırnak Gübre Fabrikası
- Siirt Meyan Kökü Fabrikası
- Muş Meyan Kökü Fabrikası
- Erzurum Sigara Fabrikası
- Tortum Yün Temizleme ve Şayak Fabrikası
- Erzurum Dumlu yün Yapağı Fabrikası
- İspir Ayakkabı Fabrikası

Bu projeler dışında Tunceli ve Siverek Süt Fabrikalarının işletilmesine son verilmiş, Muş Et-Balık Tesisleri inşaatına uzun bir süre ara verilmiştir. Van ilinde teşviklerle ve siyasal amaçlarla başlatılan Akü-Kremit-Gaz ve Çivi Fabrikaları bir türlü devreye girmemiş, Karlıova Termik Santrali ise Özal tarafından temeli atıldığı halde sonradan yatırım programından çıkartılmıştır.

10. İşsizlik:

43. Türkiye'nin kısa ve uzun dönemdeki en önemli sorunu ağırlığı giderek artan işsizliktir. Özellikle 1980 yılından bu yana üretken sektörlere yapılan yatırımların düşüklüğü işsizlik sorununun ağırlaşmasına yol açmıştır. İşsizlik bölgede çok daha büyük boyutlara ulaşmaktadır.

Tarımın bölgedeki yapısı ve özelliği, yerleşim birimlerinin küçüklüğü ve dağınıklığı kırsal kesimde işsizliği önemli boyutlara çıkarmaktadır. Kırsal kesimde gözlenen bu işsizlik, sağlıklı bir şekilde resmi kayıtlara yansımamaktadır. Bunun yanında iş olanağı yaratacak sanayi tesislerinin ve yatırımların yetersizliği bölgede işsizliği çok ileri boyutlara ulaştırmaktadır. Yoğun işsizlik, ayrılıkçı terör örgütü için de önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

44. İşsizlik, yöredeki ekonomik ve toplumsal çarpıklığın önemli göstergelerinden biridir. Ancak işsizliğin tanımı, sigortasının bulunmaması ve yörenin koşulları, işsizlik konusunda güvenilir sayısal bilgi elde etmeyi güçleştirmektedir. İş ve İşçi Bulma Kurumuna başvurup iş bulamayan kayıtlı işsiz sayısı Gaziantep dışındaki 20 ilde 1988 yılında 202.628 kişidir. Ancak bu işsizliğin gerçek boyutlarını yansıtmaktan uzaktır.

11. Elektrik Tüketimi:

45. Kalkınmanın, sanayileşmenin ve toplumsal gelişmenin en önemli göstergelerinden biri olan kişi başına elektrik enerjisi tüketimi bu bölgede Türkiye ortalamasının yarısı düzeyindedir. Türkiye Elektrik Kurumu'nun 1986 yılı verilerine göre Türkiye'de ortalama kişi başına elektrik enerjisi tüketimi 625 kilowatsaat iken, GAP Bölgesinde 349 kilowatsaat düzeyindedir.

46. Tüm ekonomik ve toplumsal göstergeler Doğu

ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin geri kalmışlığını açıkça ortaya koymaktadır. Ülkenin Karadeniz ve Orta Anadolu gibi diğer bazı bölgeleri ile bu bölgelerin içindeki bazı il ve ilçeler de gelişmiş bölgelere göre ve Türkiye ortalamasına göre geri kalmışlardır. Ancak Doğu ve Güneydoğu Anadolunun özelliği, sorunların yoğunluğu ve tüm yöre olarak geri kalmışlığı bu konu üzerinde önemle durmayı gerektirmiştir.

BÖLÜM III - TEMEL TESPİTLER İLKELER VE SİYASAL TERCİHLER

A. TEMEL TESPİTLER VE İLKELER

47. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun bazı bölümlerinde yaşayan yurttaşların ağırlıklı bir bölümü etnik açıdan kürt kökenlidir. Özellikle ekonomik ve son yıllarda siyasal nedenlerle de yöreden batı, Orta ve Güney Anadolu bölgelerine yoğun göç olayı yaşanmaktadır. Göç edilen bölgelerde yerleşen kürt kökenli yurttaşlar farklı etnik yapılarından dolayı ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamda hiçbir farklı uygulama ile karşılaşmamakta, bulundukları yerlerde ekonomik ve toplumsal bütünleşmeye katılmaktadırlar. Buna karşılık ülkenin belli bir coğrafyasında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar, ayrılıkçı etnik grupların silahlı mücadelesi yanında; iktidarın yanlış tespitlerinden, politikalarından ve uygulamalarından da kaynaklanmaktadır. Sorunların giderek büyüdüğünü saptayan SHP Merkez Yürütme Kurulu, çözüm önerilerini ortaya koymadan önce sorunların çözümünde temel alınacak tespitleri ilkeleri ve siyasal tercihleri belirlemeyi gerekli görmüştür.

48. Cumhuriyeti kuranlar laikliği ve etnik çoğulculuğu temel ilke olarak benimsemişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti bir din, mezhep, ırk ve kafatası Cumhuriyeti değildir. Türkiye, etnik köken açısından çoğulcu bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla Cumhuriyetimizin temel özelliği onun bir siyasal bilinç Cumhuriyeti olmasındadır. Cumhuriyet, Kurtuluş Savaşı sürecinde bu anlayışla Anadolu'da yaşayan ve değişik etnik kökenden gelen herkesin ortak katkısı ve eşit ağırlığı ile kurulmuştur. Bu zengin mozaik'in unsurlarından birini ya da birkaçını yok sayan anlayış ve politikalar gerçeklere uymaz ve kabul edilemez.

49. Türkiye etnik köken açısından çoğulcu bir yapıya sahiptir. Birbirinden farklı etnik grupların, mezhep anlayışlarının, dil farklılıklarının varlığı inkar edilmeyecek bir sosyolojik gerçektir. Bunun içindir ki, Cumhuriyet özünde bir siyasal bilinç Cumhuriyeti olarak kurulmuştur.

50. Bu gerçeğin inkarına dayalı, tek bir ırkı ön plana çıkaran, çareyi ırksal anlayışta bulan, herhangi bir etnik karekterden ve mezhep anlayışından mucize bekleyen tahlil ideoloji ve politikalar çağdaş olmayacakları gibi çözüm de getiremezler.

51. Türkiye'nin kültür zenginliğini, toplumdaki çeşitliliği farklı ana dillerin varlığını ülke bütünlüğünün önünde bir siyasal engel olarak görmek ve buna göre politika oluşturmak yanlıştır. Yanlış olmanın yanında Cumhuriyetin kuruluş sürecindeki tarihi gerçeklere, Cumhuriyeti kuran siyasal kadroların sosyolojik tespitlerine ve değerlendirmelerine de aykırıdır. Bu nedenledir ki özellikle 1980 askeri rejiminden sonra Cumhuriyetin temel tespitlerine ve ilkelerine ters düşen politikalar ve uygulamalar sorunların ağırlaşmasına yol açmıştır.

52. Bölgede yaşanılan sorunlara demokrasi içinde çözüm arama yerine olağanüstü kurallar sürekli arttırılmış, konunun sosyolojik, kültürel, toplumsal ve ekonomik boyutları ihmal edilmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi ana dil yasağı, oniki yıldır süren sıkıyönetim ve olağanüstü yönetimler, insan hakları sorunları ve işsizlik derin toplumsal bunalımlara yol açmıştır.

53. Bölgede önemli güvenlik sorunu bulunmaktadır. Ayrılıkçı terör örgütlerinin yolaçtığı iç silahlı çatışma zaman zaman önemli boyutlara ulaşmaktadır. Bu durum yöre halkının huzur ve güvenliğini ön plana çıkarmaktadır. Silahlı eyleme karşı hukuk devleti ilkelerine uygun olarak en etkin önlemlerin alınması gerekmektedir. Ancak bu yönde önlemler alınırken halkın desteğini sağlayacak politikalar ve uygulamalar üzerinde önemle durulması, başarı için kaçınılmazdır.

54. Demokrasinin doğal gereksinimi olan düzenlemeleri bir lütuf, bir özveri bir zamanlama şeklinde görme anlayışı yanlıştır. Belirli kesimlerde hala geçerli olan bu anlayışın aşılması gerektiğine inanıyoruz. Ana dil yasağı ile ilgili düzenlemeyi "taviz", "zamanlama", "teslimiyet" mantıkları ile kaldırmayı reddeden düşünceye kesinlikle karşı olduğumuzu belirtmek zorundayız.

55. Doğu ve Güneydoğu olayları ile ilgili yaşanan iki temel yanılgının giderilmesi için toplumun her kesiminde önemli görevler düşmektedir.

Bunlardan Birincisi: Demokrasinin, insan haklarına saygının, hukuk devleti ilkelerine uymanın ayak bağı değil, sorunların çözümünde en sağlam dayanak olduğudur. Demokrasi içinde hak arama kanallarının sonuna kadar açılması halk desteği için önemli bir etkendir. Sanığın yakalanması uğruna suçsuz insanların baskı görmesi hiçbir şekilde kabul edilemez.

İkinci Önemli Yanılgı: Yanlış politikaların ve şiddete dayalı uygulamaların yolaçtığı haksızlıklara, şöven ve baskıcı yaklaşımlara tepki olarak gelişen umutsuzluk ortamıdır. Bu umutsuzluk, ülke

bütünlüğü içinde sorunların çözümüne olan inançsızlıktır. Bu umutsuzluğa ve inançsızlığa dayalı politikaların bazı siyaset çevrelerinde ortaya çıkması ve bunu silahlı eyleme dönüştürme girişimleri önemli bir yanılgıdır. Bu politika ve girişimlerin yöreye, yöre halkına ve ülkeye yarar getirmeyeceği açıktır.

B. TEMEL SİYASAL TERCİHLER

56. SHP olarak **temel siyasal tercihimizin başında ulusal bütünlük** gelmektedir. Bütün sorunların **ulusal bütünlüğü koruyarak ve üniter devlet yapısı** içinde çözülebileceğine inanıyoruz. Ulusal sınırlar içinde yaşayan insanların farklı etnik kökenden gelmeleri, farklı kültürel, mezhepsel, dinsel özellikleri taşımaları bir arada yaşamaya engel değildir. Yüzyıllarca da olmamıştır. Bu farklılıkları kabul etmemek - görmezlikten gelmek, hazmetmemek yalnızca gerçeklere aykırı olmakla kalmaz, aynı zamanda ulus olarak, ülke olarak çağdaş bütünlük içinde çağdaşlaşmaya ulaşmayı da engeller.

57. Sosyaldemokrat Halkçı Parti olarak, ulusal bütünlüğü demokrasinin, kalkınmanın, yurtiçi barışın ve bölge barışının temel unsuru olarak görüyoruz. Ulusal sınırlar içinde yaşayan insanlarımızın dil, din, mezhep ve etnik farklılıklar taşıması ulusal bütünlüğe engel değildir. Bu farklılıkları kaldırma girişimleri bir devlet politikası olamaz. Bu farklılıkları ortadan kaldıracak zora dayalı, baskıya dayalı; bir etnik yapının bir mezhebin, bir dinsel inancın çıkarına dayalı politikaları, uygulamaya koyma girişimleri ülke bütünlüğüne yönelik derin bunalımların ortaya çıkmasına yolaçar.

58. Toplumdaki farklılıkların herhangi birisi üzerine devlet politikası oturtulamaz, yüzyıllardır insanlarımız bu ilkel yaklaşımları reddetmişler ve barış içinde birarada yaşamışlardır. Cumhuriyetimizin kuru-

culları da çağdaş Cumhuriyeti bu farklılıklar üzerine inşa etmişlerdir. Bu amaçla:

- Laikliği; değişik mezhep ve din farklılıklarının korunmasını, bir arada ve barış içinde yaşamanın güvencesi olarak görmüşlerdir.

- Yurttaşlığı da; hiç kimsenin etnik kökenine, diline, kültürüne bakmadan, onları birey olarak ayırmadan bir arada görmenin siyasal yorum-toplumsal yorumu olarak değerlendirmişlerdir.

Cumhuriyetin kurucuları, farklılıklarımızla birlikte yaşamanın güvencesi, temel ön koşulu olarak Cumhuriyetimizin temel ilkesini, devletin bir etnik yapı devleti olmadığını bir din devleti olmadığını açık bir şekilde ortaya koyarak yerine getirmişlerdir. Etnik ve mezhepsel farklılıklar ayrışma neden olarak değil, kaynaşma ögesi olarak değerlendirilmiştir.

59. Bu topraklar üzerinde yaşayan hiçbir etnik grubun diğerine düşmanlığının, suçlamasının olmaması ülke birliği için önemli bir etkendir. Karşı karşıya bulunduğumuz sorunlar Anadolu insanının ırkçılığından değil, yanlış politikalardan ve uygulamalardan kaynaklanmaktadır.

Bu nedenle bu konudaki politikamızın birkez daha ortaya konulmasında yara görülmüştür. Sosyaldemokrat Halkçı parti'nin politikasında devlet:

* Toplumdaki etnik farklılaşma ile,

* Mezhep farkları ile ilgilenmez. Öyle bir farklılaşmada taraf tutmaz.

* Bütün yurttaşları Cumhuriyetin eşit haklı üyesi olarak görür.

* Devlet; toplumun çağdaş değerler sistemine ulaşması için genel siyasal düzenlemeleri yapar.

Çağdaş, katılımcı, demokratik geçerli ve işleyecek bütünleş-menin gereği budur. Bunun dışındaki politikalar zorlamadır, yapaydır.

60. Ulusal bütünlüğümüzü içinde dar, sığ, geçmişin olumsuz değerlerine sahip anlayışları terk ederek, etnik ayrımcılık amacına dönük düzenlemelere, ideolojilere karşı durarak, ortak insanlığa giden yolu toplum olarak bulmalıyız.

61. Sosyaldemokrat Halkçı Parti olarak ülke sorunlarının da, bölge sorunlarının da bilincindeyiz.Bütün bu sorunları halka güven vererek ve halka güvenerek ülke bütünlüğü içinde çözeceğimize, toplumsal iç barışın bölge barışının, ekonomik ve sosyal kalkınmanın tüm ülke düzeyinde hızla gerçekleşeceğine inanıyoruz.

62. **Temel Siyasal Tercihlerimizdenbiri de demokrasidir.** Sorunlar ve sıkıntılar demokrasi kuralları tam işletilerek çözülebilecektir. Çağdaş Avrupa Toplumunun bir parçası olarak sorunlarımızın demokrasi içinde aşılabileceğine inanıyoruz. Çağımız, bütün sorunların demokrasi içinde çözüldüğü, geçmişten gelen her türlü farklılığın hoşgörüyle karşılandığı, bir çağdır. SHP'nin temel tercihi de bu yönde olacaktır.

63. Doğu ve Güneydoğu Anadolu sorunu da, kürt sorunu da Türkiye'nin demokratikleşme ve demokratik haklar sorunu ile iç içedir. Nitekim sorunların yoğunlaşarak arttığı dönem, demokrasinin askıya alındığı dönemdir. Bunun bir raslantı olmadığı açıktır. Dünya da demokrasi yönünde önemli açılımların olduğu bir aşamada Cumhuriyeti kuran ve demokrasiyi getiren bir partinin tarihten gelen işlevini çağdaş yorumlarla yürütmeyi üstlenen SHP geçmişte olduğu gibi gelecektede tüm sorunların demokrasi içinde aşılacağına inanmaktadır.

64. Diğer önemli bir siyasal tercih de **"yurttaşlık" kavramının ön plana çıkarılmasıdır.** "Yurtaş" çağımızın bir kavramı olarak, bütünleştirici, birleştirici ortak bir özelliği vurgulamaktadır. Yurttaş kavramı, Cumhuriyetin bireylerinin bir arada yaşamasını anlamlı kılan ona içerik ve

zenginlik katan siyasal bir kimlik kavramıdır. "Yurttaş" kavramı, "vatan" olarak adlandırılan siyasal sınırlar içindeki toprakları eşit statüde, eşit ağırlıkta sahiplenmeyi, uğruna mücadele verilen ortak idealle-rin paylaşılması kavramıdır.

65. Sosyal devlet yapısını gerçekleştirirken amacımız, insan unsurunu sürekli önde tutan, yurt-taşların etnik köken ve mezhep başkalığından ötürü horlanmadığı bir toplum düzenine ulaşmaktır. Bu düzende yurttaşlar arası ilişkilerde çağdaş değerler dışındaki kavramlar geçerli olamaz. Bir etnik köken, dil ya da mezhep değişikliği hiçbir yurttaş için avantaj veya dezavantaj olamaz. Genel demokratik yapılanma içinde yurttaşların etnik kimliklerini ortaya koyma gereğini duymayacağı, değişim ihtiyacının, herhangi birinin diğerine benzetilmesi olarak algılanmayacağı bir ortak amaç edinilmelidir. Yurt-taşlar olarak kendimizi aşarak, ortak kültürü gelişmeye yönelmeliyiz.

66. Dünyada milliyetçi dalgalanmaların yeniden ortaya çıktığı bu dönemde zora dayalı her türlü biçimlenmeyi reddederek çağdaşa, güzele, refaha bütünlük içinde toplumca ulaşmak amacındayız.

BÖLÜM IV - ÖNERİLER

A. TEMEL EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL POLİTİKALAR

1. Temel Ekonomik Politikalar

* Bölgenin ekonomik ve toplumsal geriliğini gi-dermeye dönük politikalar DEVLET eliyle ve tüm siyasal, sosyal ve ekonomik kesimlerin katılımını sağlayacak bir şekilde hızla uygulamaya konula-caktır.

* Doğu-Güneydoğu için özel "BÖLGESEL KAL-

KINMA PLANI" genel ekonomik politikalar çerçevesinde en kısa sürede hazırlanarak uygulamaya geçilecektir.

* Bölgesel Kalkınma Planında kısa, orta ve uzun dönemli hedefler açık bir şekilde belirlenecektir.

* Bölgesel Kalkınma Planları yalnız özel sektöre dönük teşviklerle sınırlı kalmayacak, devletin öncü ve girişimci olarak bölge ekonomisinde yerini almasını sağlayacak bir yaklaşımla hazırlanacaktır.

* Bölgesel Kalkınma Planları ile Bölgenin ekonomik ve sosyal alt yapısı hızla değiştirilecek, Bölgeler arası gelişmişlik farkı en alt düzeye indirilecektir.

* Stratejik plan hedefleri gelir dağılımındaki çarpıklığı ortadan kaldırmaya dönük olarak saptanacaktır.

* Bölgesel Kalkınma planlarında hem kamu hem özel kesim için seçilecek projelerde, yatırımlar, ülke genelinden farklı kârlılık ve verimlilik göstergelerine göre değerlendirilecektir. Böylece ülke genelinden daha yüksek bir yatırım ve kalkınma hızının gerçekleştirilmesi hedef alınacaktır.

* Bölgesel Kalkınma Planları Güneydoğu Anadolu Projesi dikkate alınarak, onunla eşgüdümlü olarak hazırlanacak, ancak, bunun yanında Bölgede sanayinin gelişmesine dönük alt sektörler itibariyle birbiriyle uyumlu ve tamamlayıcı hedefler saptanacaktır.

* Bölgenin sanayileşmesini sağlayacak, istihdamı hızla artıracak ekonomik ölçekteki kamu ve özel kesim projeleri yeterli sayıda ve en kısa süre içinde uygulamaya konulacaktır.

* Kısa süre içerisinde projelendirilecek ve teşvik edilerek uygulamaya koyulacak bu projelerle Bölgede değişik yerlerde yeni ekonomik çekim merkezleri oluşturulacak, bu ekonomik merkezler için gerekli olan alt yapı hızla tamamlanacaktır.

* Ekonomik çekim merkezi olarak düşünülen sanayi dalı ya da projelerin başlıcaları şunlardır:

** Çimento fabrikaları,

** Dokuma Sanayi,

** Ayakkabı ve deri işleme sanayi,

** Tütün işleme ve sigara fabrikaları,

** Tarım ürünleri işleme tesisleri

** Tarım aletleri ve makinaları sanayi,

** Ham ve Yemeklik yağ sanayi,

** Entegre hayvan ürünleri sanayi,

** Genel hayvan ürünleri sanayi,

** Genel makina sanayi,

** Elektromekanik sanayi,

** Madeni eşya sanayi,

** Gübre sanayi,

** İnşaat malzemeleri sanayi.

* Bölgenin çok dağınık ve küçük yerleşim yapısına sahip olması, hızlı gelişmesini güçleştirmektedir. Uzun dönemli planlarla yurttaşların ekonomik ve demokratik yaşamlarını kolaylaştıracak devlet desteğindeki tarımsal projelerle kırsal bölgede küçük çaplı ekonomik alt merkezler oluşturulacaktır. Böylece yerleşim düzeni sanayileşmeye ve bölgesel kalkınmaya uygun bu konuma getirilecektir.

* İşsizlik sorununa, insanları bölge dışına göndermek, bölge içinde belirli yerleşim ünitelerine yerleştirmek amacına dönük ve keyfi uygulamalara açık olağanüstü kadro kararnameleri ile veya koruculuk sistemi ile çözüm aramak yerine; sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye hız verilerek ve yurttaşların özgür kişilikleri korunarak çözüm bulunacaktır.

Böylece insanlar üreterek kalkınmaya katkıda bulunarak ve başkalarına bağımlılıklarını sürdürmeden yurttaşlık bilinci ile yaşayacaklardır. İşsizliğin azaltılması öncelikle ele alınarak bu konuda somut hedefler belir-lenecektir. Ancak yatırım porjelerinin sonuçlanması belirli bir süreyi gerektirdiğinden, ara dönemde işsizlik sorununa "ÖZEL İSTİHDAM PROJELERİ" ile çözüm getirilecektir.

* Bölgede demokrasinin gelişmesinin bir diğer yolu feodal yapının sanayileşme ile birlikte kaldırılmasıdır. Bu amaçla, her türlü siyasi uygulamalarda aşiret yapılarını korumaya, feodal yapıyı güçlendirmeye yönelik girişimlerden kaçınılarak, özel Bölgesel Kalkınma Planları ile uyumlu ve aşamalı olarak öncelikle GAP Bölgesinden başlanarak uygulanacak toprak reformu ile toprak dağılımındaki çarpıklık giderilecektir. Toprak reformunun başarıya ulaşması için kamu yönlendirmesinde ve öncülüğünde kooperatifleşme sağlanacak, kooperatiflerin modern tarım işletmeleri haline gelmesine dönük girişimler ve düzenlemeler kamu eli ile gerçekleştirilecektir.

* Güneydoğu Anadolu Projesi ulusal ölçekli önemli bir projedir. bu proje içerisinde yer alan hedeflerin gerçekleştirilmesine öncelik verilecek ve proje Bölgesel Kalkınma Planı ile entegre edilerek ekonomik ve toplumsal gelişme projesi olarak sürdürülecektir.

* Düşük gelir düzeyi, işsizlik, geri ekonomik yapı, küçük ölçekli işletme, düşük verimli ve tarım ve yoğun kent merkezlerine göç konusunda önemli katkıları olacak GAP Projesinden azami yararı elde edecek şekilde gerekli eşgüdüm sağlanacak, projenin gerekli kıldığı ekonomik ve toplumsal gelişmeler vakit geçirilmeden önceliklerine göre gerçekleştirilecektir.

* Bu amaçla bölgedeki su ve ilgili toprak kaynaklarının kentsel tarımsal ve sanayi kullanımına dönük planlama yapılacak iç pazar ve ihracat potansiyeli

araştırılarak tarımsal planlama ile ekimi yapılan toprağa uygun ürün seçimi hedeflenecek, tarım da makinalaşma ile birlikte modern tarım işletme teknikleri kooperatif ve özel sektör tarım işletmelerinde uygulamaya konulacaktır.

Sosyal hizmetler ile kentsel alt yapı hizmetlerinin ve sanayi projelerinin gerçekleştirilmesine dönük kalifiye personel istihdamı bu bölge için özel teşviklerle öncelikle uygulamaya konulacaktır.

* Güvenlik boyutu koordine edilerek, geçmişte başarı ile yürütülen sınır ticareti yeni bir anlayışla ele alınarak, bölge kalkınmasına yeni bir unsur olarak katılacaktır.

2. Temel Sosyal ve Kültürel Politakalar:

* Bölgenin sosyal yapısındaki gelişmelerle alt yapı ve yerleşim konusundaki gelişmeler uzun vadeli bir perspektif içinde ve Bölgesel Kalkınma planları çevresinde ele alınarak düzenlenecektir.

* Sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına dönük düzenlemeler uygulamaya konulacak, sağlık hizmetlerindeki eşitsiz yapı ortadan kaldırılacak ve tüm sağlık tesislerinin etkin çalışması sağlanacaktır.

* Bölge eğitim kuruluşları bölge ihtiyacına cevap verecek kapasite ve niteliğe kavuşturulacak, eğitimde fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesine dönük düzenlemeler yapılacaktır.

* Bölge eğitiminin niteliği yükseltilirken, bölgenin sanayileşmesine ve GAP kapsamındaki projelerin uygulanmasına dönük iş gücünün bölge eğitim kuruluşlarında yetiştirilmesine gidilecektir. Böylece temel eğitim sonrası 2 - 4 yıllık öğretim ile özellikle modern tarım işletmelerinde ve bölge ekonomisinde fiilen görev alacak teknisyen kadrolarının yetiştirilmesi sağlanacaktır.

* Eğitim sistemi çağdaş, katılımcı ve demokratik anlayışla yeniden düzenlenecek. Üniversitelerin

bölgenin ekonomik ve sosyal sorunlarına ilgisi ve üretkenliği hedef alınacaktır.

* Hayvancılık sektörünün bölgede güçlendirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacak, hayvancılığın gelişmesine dönük temel düzenlemeler ve teşvikler kamu eli ile uygulanacaktır.

* Halıcılık, ipek böcekçiliği, kümes hayvancılığı, taşlı arazilerin tarıma açılması, el sanatları gibi özel kırsal kalkınma ve gelişme projeleri uygulanabilir birçok kırsal bölgede gerçekleştirilecektir.

* Çok dağınık bir yerleşim yapısına sahip bölgede kırsal kesim insanının çevre ve barınma koşulları çağın çok gerisinde bulunmaktadır. Uzun dönemli bir plan içerisinde güvenlik kaygısı veya kadro zorlaması yöntemleri dışında, demokratik ölçüler içerisinde, iş gücü birikimini sağlamaya ve bu yolla kalkınmaya dönük düzenlemeleri sağlamak amacıyla, verimli olmayan çok dağınık ve küçük birimlerin bir araya gelmesine dönük düzenlemeler gerçekleştirilirken, mevcut barınma koşullarını geliştirmek, özellikle her eve bir mutfak bir tuvalet, bir banyo kazandıracak, koruyucu hekimliği ön planda tutacak çevre sağlık koşullarının geliştirilmesi hedeflenecektir.

* Bölgede kültür etkinlikerini ihtiyaca cevap verecek bir konuma getirmek amacıyla gerekli düzenlemeler en kısa süre içerisinde yapılacak, bu amaçla bölge eğitim kurumlarından yararlanılacaktır.

* Farklı kültürlere saygının bir gereği olarak, toplumsal ilişkilerde değişik kültür karekterlerinin, folklörün, geleneklerin, özel günlerin kullanımına ve kutlanmasına dönük yasaklayıcı anlayışlara son verilecektir.

* Ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme ile birlikte toplumun demokratikleştirilmesine koşut olarak değişik alt kültürler sağlıklı bir kaynaşma sürecinde geleceğin değerlerine uygun anlayışta

bütünleşeceklerdir.

* Yurttaşların etnik kökenine karşı özel bir ilgisi olmayan tam tersine bunu özümsemiş bir demokratik anlayış içinde bir kültür ve eğitim politikası egemen kılınacaktır. Toplumda var olan farklılıklarla ilgili en ufak kaygısı bulunmayan çağdaş değerler sistemine uygun kültür politikası temel anlayışımız olacaktır.

* Bölgenin çok zengin tarih ve kültür mirasının korunması ve iç-dış turizme açılması, bu amaçla bölgede önemli değişik merkezler kurulması hedef alınacaktır.

B. SİYASAL YAKLAŞIMLAR:

Önemli sorunların bulunduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu toplumsal bölgesinde ekonomik ve toplumsal gelişmenin önemi yadsınamaz. Ekonomik gelişme güven ortamının oluşmasında önemli bir güçtür. Ancak ekonomik ve toplumsal gelişmenin sürekliliği, içinde bulunulan siyasal ortamla yakından ilgilidir.

Sosyolojik olarak değişik etnik kökenden gelen yurttaşlarımız arasında ciddi hiçbir uyuşmazlık, anlaşmazlık bulunmamaktadır. Bölge dışına çıkanların yaşayışları, davranışları insanların konuya ırkçı açıdan bakmadığını göstermektedir. Ancak ülkenin bu yöresinde uyumun, rahatlığın, hoşgörünün olmadığı da açıktır. Bu bölgenin özelliği nedir, neden bölgede bir sancı ve sıkıntı vardır. Yaşanılan sıkıntının etnik köken farklılığından kaynaklandığı söylenemez. O halde bu sancı nereden kaynaklanıyor?

- Daha önce de belirtildiği gibi bölgede Türkiye ortalamasının çok üstünde bir ekonomik ve toplumsal çarpıklık bulunmaktadır. Eskidenberi varolan bu çarpıklık son yıllarda giderek artmıştır.

- Yeni unsur olarak bölgede silahlı mücadele vardır. Silahlı mücadele ilerde de olabilir, bununla en

etkin mücadele kendi yöntemi içinde elbette yapılacaktır. Ancak terör örgütünün silahlı mücadelesi ileri sürülerek halka yapılan baskı haklı gösterilemez. Bu, silahlı terör örgütlerinin tuzağına düşmektir. Terör tuzağının amacı, baskıdanbıkan insanların Devlete, Cumhuriyete yabancılaşmasını sağlamaktır. Bu, silahlı terör eyleminden çok daha vahimdir. Silahlı eylemle birlikte yabancılaşma sürecinin başlaması, en büyük tehlikedir.Bu süreç bir ölçüde başlamıştır.

Silahlı eylem tek başına önemli bir tehdit değildir, ve etkinliği sınırlıdır. Önemli olan silahlı eyleme karşı, "en kısa zamanda sıfırlayacağız", "kökünü kazıyacağız", "bu Devlete meydan okumadır, imha edeceğim" iddialarının halka yönelik olarak zorunlu kıldığı olumsuz ve hatalı uygulamalardır. Bu uygulamalarla eğer bir kısım yurttaş eylemlere sempati duymaya başlıyorsa, silahlı eylem amacına ulaşmış, devlet de tuzağa düşmüş demektir. Oysa Devlet, "terör tuzağına" düşmemenin yollarını bulmalıdır.

Teröre karşı olgun, soğuk kanlı, kendine güvenen, halka güvenen, hiçbir zaman temel ilkelerden, temel ölçülerden sapmayan anlayışı ve politikayı Devlete egemen kılmak gerekir. Kısaca olaylara demokratik bir anlayışla, demokratik kuralların zorunlu kıldığı politikalarla yaklaşmak esas olmalıdır.

Terör eylemlerini etkisiz kılmada en büyük güvence, bölgede yaşayan halkın tutumudur. Halkın, etnik ayrıcalığa dayalı silahlı mücadelenin içinde yer almaması terörü önlemede en önemli dayanaktır. Bu nedenle halka sahip çıkmak zorundayız. Biz SHP olarak olayların ve sorunların halkla ve halkın desteğiyle aşılabileceğine inanıyoruz.

C- DEMOKRATİKLEŞTİRME PAKETİ

Bölgede yaşanan sıkıntıları, sorunları çözüme kavuşturmak amacıyla ekonomik ve sosyal

önlemlere koşut olarak SHP'nin "Demokratikleşme Politikaları Demeti" saptanmıştır.

Sözkonusu demokratik düzenlemenin başlıca nedeni insan unsuruna verilen önem, başlıca amacı da halkımıza kaybetmeğe başladığı güveni, sevgiyi yeniden kazandırmaktır.

Demokratikleştirme düzenlemesi içerisinde yeralacak başlıca önlemler şunlardı:

1. Anayasadan başlayarak, bütün ilgili yasal düzenlemeler demokratik hukuk ilkelerine uygun hale getirilecektir.

2. Bölgede yaşayan yurttaşların haklı ve yaygın şikâyetine yolaçan sorgulama, yargılama ve ilgili diğer yöntemler yeni bir anlayışla ele alınarak, bu konuda Türkiye ölçüsünde yeni bir reform paketi hazırlanacaktır.

Bu çerçevede ülke düzeyinde sorun olmaya devam eden,

- Gözaltı süresi,

- Gözaltı ile birlikte avukat bulundurma, avukat gözetiminde sorgulama,

- Sanığın avukatı yanında alınmayan itiraflarının kabul olarak kabul edilmemesi,

- Ceza, tutukevi ve sorgulama koşullarının iyileştirilmesi, ile ilgili düzenlemeler, sözkonusu pakette demokratik bir anlayışla ele alınacaktır.

3. Ülke bütünlüğünden ayrı bir yönetim anlayışına gerek duyulduğu izlenimini veren Bölge Valiliği uygulamasına son verilecektir. Ekonomik ve sosyal sorunlar özel bölgesel kalkınma planlaması içinde ele alınacak, güvenlik konularında ise eşgüdümü sağlayacak bir güvenlik otoritesi demokratik bir anlayışla düzenlenecektir.

4. Olağanüstü Hal Kanununundaki temel hak ve

özgürlükleri kısıtlayan, demokrasiye, uluslararası anlaşmalara ve evrensel hukuk ilkelerine aykırı olan bütün düzenlemeler kaldırılarak, idarenin yargıya müdahalesi, sansür, sürgün, zorla yerleşim yerlerinin boşaltılması ve yurttaşları rahatsız eden, demokratik yaşam ile bağdaşmayan uygulamalara son verilecektir.

5. Yurttaşları, istekleri dışında bilgi vermeye zorlayan her türlü mekanizmalara, çeşitli gerekçelerle ortaya çıkan toplu sorgulama uygulamalarına son verilecektir. İşkence ve kötü muamele konusunda hukuk mevzuatından uygulamaya kadar her alanda köklü, caydırıcı düzenlemeler en kısa süre içerisinde gerçekleştirilecektir. Görevin kötüye kullanılması olaylarında idare elamanlarının yargı görevi görmesine olanak tanıyan yasal düzenlemeler kaldırılacaktır.

6. Anadil yasağı ve özgürlüklere İlişkin Düzenlemeler:

* Özgürlük anlayışımız, devletin yurttaşlarına toplumsal ve kişisel gelişmelerine uygun her alanda girişim insiyatifi hakkını varsayar.

* Bu çerçevede yurttaşlar kendi özel girişimleri ile, özgür iradeleri ile istedikleri alana yatırım yapma, istedikleri alanda etkinlik gösterme hakkına sahiptirler.

* Kürt kimliğini kabul ederek kendine kürt kökenliyim diyen yurttaşlara, bu kişiliklerine hayatın her alanında istedikleri gibi ve özgürce belirtme hakkına sahip olmaları olanağı sağlanacaktır.

* Bu çerçevede anadil yasağı ile ilgili her türlü yasal düzenleme yürürlükten kaldırılacak, yurttaşların anadillerinde serbestçe konuşabilmeleri, yazabilmeleri, öğretebilmeleri, bu dillerde değişik kültür etkinliğinde bulunmaları güvence altına alınacaktır. Anadil yasağının kalkması ile anadillerin yurttaşların yaşamında özgürce kullanılması ve bu dillerle yayın

yapılması olanağı sağlanmış olacaktır.

* Hiç kuşku yok ki Türkçe Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dili olacak ve eğitim dili olarak kullanılacaktır. Ayrıca Türkçenin tüm yurttaşlara öğretilmesi için gerekli önlemler alınacak ve uygulanacaktır.

* Toplumdaki değişik kültür ve dillerin topluma, tarihe ve kültürlere saygı anlayışı içerisinde akademik bir çalışma olarak araştırılması Devlet eliyle düzenlenecek, bu amaçla araştırma birimleri, enstitüler kurulacaktır.

7. Kültür ve İdeoloji:

* Değişik etnik kimliklerin varlığı, değişik kültür ve diller üzerindeki yasağın kaldırılması yanında, çağdaş bir toplum olarak, ortak insani değerler sistemine ulaşılması, değişik alt kültürlerden süreç içerisinde daha yukarı düzeyde ortak bir kültür, siyasal ve sosyal bilincin geliştirilmesi esastır. Bu yapılırken farklılıklarımızı teke indirgeme hedeflenmeyecektir.

* Dünya hızla değişmekte, halk eşitliği ilkesine dayalı yeni bütünleşmeler çağımızda toplumları yeni hedefleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada önemle vurgulanması gereken başka bir husus da, değişik etki yapıların kimliğinin, kültürünün tesbitiyle birlikte, o kimliği değişim rüzgârlarının, yeni sentezlerin, sıçramaların ve bütünleşmelerin dışında tutma çabalarının, o yapıyı sonsuza taşıyan her oluşumu onun etrafında görme anlayışlarının çağa uygun olmadığının kabul edilmesidir.

* Ortaya koyduğumuz yeni anlayış çerçevesinde ulusal eğitim sistemimiz, kültür politikamız düzenlenecek, toplumda güveni, sevgiyi, hoşgörüyü, üretkenliği, bütün ortak insanî değerleri ön planda tutan anlayışı, bu alandaki temel politikaları oluşturacaktır.

D. GÜVENLİK ÖNLEMLERİ:

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun önemli bir kesiminde bir güvenlik sorununun olduğu, ayrılıkçı terör örgütlerinin varlıklarının ve eylemlerini sürdürdükleri bilinmektedir.

Bu bölgemizdeki sorunlara bütünsel olarak yaklaşılacak, diğer alandaki politikalara koşut olarak güvenlik boyutu ele alınacaktır.

Terörle savaşmada yanlış politika ve uygulamaların, bu bölgede kimlik bunalımının ortaya çıkmasında önemli etkileri olduğu dikkate alınacaktır.

Merkez Yürütme Kurulumuz, ayrıntılara girmeden güvenliğe dönük önlemleri üç boyutta ele almaktadır. Bunlar: Güvenlik örgütlenmesi, yurttaş ve uluslararası ilişkiler boyutlarıdır.

1. Güvenlik Örgütlenmesi:

* Bölgede iç güvenlik, değişik yerleşim yerlerindeki eşgüdümü sağlayacak bir otorite eliyle yürütülecektir. Böylece Bölge Valiliğinin kaldırılması çerçevesinde bu örgütlenme, sorunun bütün boyutlarını kapsayan bir anlayışla yeniden düzenlenecektir.

* Güvenlik örgütlerinde fiilen görev alacak kadroların esas çekirdeği profosyenel elemanlardan oluşacak, güvenlik önlemleri gerekli etnik ihtiyaçların karşılanması yoluyla düzenlenecektir.

* Köy koruculuğu uygulamasına son verilecektir.

* Sınır güvenliğinin sağlanmasına dönük düzenlemeler, bir plan dahilinde uygulamaya konacak, sınır güvenliğinin sağlanmasında gelişen tekniklerden yararlanılacaktır.

* Özellikle sınıra çok yakın bölgelerle çok dağınık ve yerleşme düzeni açısından güvenliğin sağlanmasında güçlükler olan bölgelerde, yeni bir yerleşim düzenine geçiş, kırsal bölgede ekonomik